

ORIGINAL ARTICLE

MALAYSIAN'S APPRECIATION TOWARDS THE COUNTRY'S NATIONHOOD SYMBOLS AND CHALLENGES OF THE 4.0 INDUSTRIAL REVOLUTION: A PRELIMINARY STUDY

Mohamed Ali Haniffa^{1*}, Ayu Nor Azilah Mohamad²

¹Pusat Pengajian Bahasa, Tamadun dan Falsafah, Universiti Utara Malaysia, 06010 Sintok, Kedah, Malaysia.

²Pusat Pengajian Teras, Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor, 43000, Kajang, Selangor, Malaysia.

ABSTRACT – This article discusses the Malaysian community's appreciation of the Malaysian Nationhood symbols. The Malaysian Nationhood symbols include the National Coat of Arms, National Anthem, National Flag, National Language and National Flower. It also discusses the readiness of Malaysian citizens in facing the challenges of the Industrial Revolution 4.0. This article is a preliminary study based on literature highlights, readings, inquiries and views. This study used library resources including circulars, books, journals and websites. The results of the study based on the preliminary survey showed that the awareness and sensitivity of the Malaysian community in cultivating identity and patriotism towards the country can still be improved.

ARTICLE HISTORY

Received: 24th Jan 2022

Revised: 14th Apr 2022

Accepted: 12th May 2022

KEYWORDS

Appreciation

Malaysian Nationhood

Symbols

Industrial Revolution 4.0

PENGHAYATAN WARGANEGARA MALAYSIA TERHADAP LAMBANG KENEGARAAN MALAYSIA DAN CABARAN REVOLUSI INDUSTRI 4.0: SATU PENELITIAN AWAL

ABSTRAK - Artikel ini membincangkan mengenai penghayatan masyarakat Malaysia terhadap lambang Kenegaraan Malaysia. Lambang Kenegaraan Malaysia meliputi Jata Negara, Lagu Kebangsaan, Bendera Kebangsaan, Bahasa Kebangsaan dan Bunga Kebangsaan. Turut dibincangkan ialah persediaan yang diperlu dilakukan oleh warganegara Malaysia dalam mendepani cabaran Revolusi Perindustrian 4.0. Artikel ini merupakan penelitian awal berdasarkan kepada sorotan literatur, pembacaan, penelitian dan pandangan. Kajian ini menggunakan sumber perpustakaan meliputi Pekeliling, buku, jurnal dan laman sesawang. Hasil kajian berdasarkan tinjauan awal menunjukkan bahawa kepekaan dan sensitiviti masyarakat Malaysia masih boleh dipertingkatkan dalam memupuk jati diri dan patriotisme terhadap negara.

KATA KUNCI

Penghayatan

Lambang Kenegaraan

Malaysia

Revolusi Industri 4.0

PENDAHULUAN

Patriotisme dan nasionalisme terhadap tanah air diterjemahkan melalui keterlibatan dan sumbangan warga masyarakat secara langsung atau sebaliknya dalam negara. Hubungan baik dalam kalangan warganegara merupakan tunjang utama dalam agenda pembangunan negara. Usia kemerdekaan negara menjangkau 64 tahun, namun persoalan yang berkaitan dengan nasionalisme dan patriotisme terhadap negara terus menjadi isu. Pemahaman dan penghayatan identiti negara dalam kalangan warganegara penting dalam usaha pemupukan patriotisme. Malaysia memiliki kedaulatan tersendiri dan digambarkan dalam pelbagai bentuk interaksi simbolik. Penelitian awal dan tumpuan penulisan ini ialah mengenai kepentingan lambang Kenegaraan Malaysia sebagai pemangkin semangat patriotisme dalam kalangan warganegara Malaysia. Lambang Kenegaraan tersebut meliputi Jata Negara, Lagu Negaraku, Bendera Kebangsaan, Bunga Kebangsaan dan Bahasa Kebangsaan. Lambang-lambang ini mampu menterjemahkan identiti Malaysia di persada dunia sebagai sebuah negara berdaulat, bermaruah, harmoni dan aman dalam kepelbagaian masyarakat. Turut dilihat ialah cabaran dan pemerkasaan lambang Kenegaraan Malaysia mendepani survival Revolusi Industri 4.0 (IR 4.0).

OBJEKTIF KAJIAN

Objektif kajian ini adalah untuk mengenal pasti lambang Kenegaraan Malaysia pada mendepani cabaran dan langkah dalam kalangan masyarakat Malaysia dalam arus IR 4.0.

METODOLOGI

Kajian ini menggunakan kaedah kualitatif dengan berfokuskan sumber sekunder sebagai tinjauan awal. Penelitian dilakukan terhadap bahan-bahan bercetak seperti buku, artikel, jurnal, brosur, buletin, garis panduan dan dasar kementerian.

SOROTAN LITERATUR

Bill Totten (1998) [1], menjelaskan bahawa patriotisme bermaksud perasaan atau semangat cintakan negara. Menurutnya, tidak ada bangsa, keluarga, pasukan dan kumpulan dalam apa bentuk pun boleh berfungsi dengan baik melainkan semua ahli cintakan negara Semangat patriotisme khususnya dalam dunia globalisasi dan ledakan era teknologi maklumat merupakan salah satu komponen yang penting. Hal yang demikian juga sering diungkapkan sebagai “kasihkan watan itu sebahagian daripada iman”. Syeikh Daud Abdullah al-Fatani, seorang ulama besar Patani pernah mengingatkan bahawa mempertahankan negara daripada penjajahan ataupun tekanan kuasa asing (khususnya kafir harbi) merupakan fardu ain [2]. Patriotisme dan nasionalisme mempunyai kelainan walaupun kedua-duanya diseirinkan [3]. Senario nasionalisme boleh muncul dalam kepelbagaian bentuk atas sebab dan faktor berbeza. Justeru itu menyamakan konsep patriotisme dan nasionalisme merupakan satu langkah yang kurang tepat dari segi keilmuannya [4].

Asal mula dan sejarah perkembangan patriotisme telah wujud seiring dengan kewujudan manusia itu sendiri. Sarjana seperti Awang Had Salleh (1995) [5], menjelaskan bahawa patriotisme telah lama muncul dalam peradaban manusia. Elemen tersebut wujud sejak manusia hidup dalam komuniti kecil dan terasing sehingga kewujudan pola petempatan besar. Malaysia telah mengalami peralihan sejarah yang hebat sehingga terbentuknya tanah air merdeka pada 31 Ogos 1957. Semangat patriotisme yang ditunjukkan oleh generasi terdahulu yang sanggup berkorban nyawa mempertahankan negara merupakan suri teladan yang perlu disuburkan. Perjuangan untuk mendapatkan kembali Melaka yang jatuh ke tangan Portugis adalah semangat patriotisme awal [6]. Secara umumnya patriotisme bersifat motivasi, rasional, harapan dan pembaharuan semula, kelangsungan hidup, rela berkorban dan cinta akan negara.

Penulisan mengenai negara, patriotisme dan nasionalisme sering kali dibincangkan oleh para sarjana dalam dan luar negara. Bacaan asas dalam mendalami tajuk ini boleh diperoleh daripada penulisan bertajuk *Fakta Unik Lambang Negara di Dunia*. Buku yang berbentuk santai dan penuh grafik ini mengandungi penerangan ringkas mengenai lambang-lambang kenegaraan di serata negara [7]. Manakala buku bertajuk *National And State Symbols* membincangkan mengenai lambang yang digunakan dalam negara dan setiap negeri di India. Suatu keunikan untuk diamati ialah lambang tersebut dibahagikan kepada Haiwan Kebangsaan, Burung Kebangsaan, Bunga Kebangsaan, Sungai Kebangsaan, Pokok Kebangsaan dan Buah-buahan Kebangsaan. Kepelbagaian etnik dan budaya menyebabkan pemilihan lambang-lambang negeri yang berbeza [8].

Artikel bertajuk *Semangat Patriotisme Melalui Lagu-lagu Patriotik: Kajian Persepsi Beberapa Orang Belia di Kota Kinabalu, Sabah* memerihalkan mengenai manifestasi cintakan negara yang boleh diterjemahkan dalam pelbagai cara. Artikel ini menegaskan mengenai sumbangan belia khususnya sebagai pelapis negara bagi tujuan membangkitkan elemen patriotisme. Dapatan penulisan menyatakan bahawa maklum balas daripada golongan belia ialah elemen kontemporari perlu dimasukkan agar lagu-lagu patriotik sentiasa segar dan sesuai dengan perubahan zaman [9]. Mahathir Mohamad dalam artikel bertajuk *Cermin Perjuangan Bangsa Malaysia* memerihalkan perjuangan generasi kini yang berhadapan dengan cabaran neoimperialisme. Penegasan utama yang dinyatakan ialah manusia yang mahu berjaya perlu sentiasa bercerminkan sejarah. Begitu juga sesuatu bangsa perlu sensitif kepada perkembangan semasa serata dunia untuk dibandingkan dengan sejarah silam di negaranya sendiri dan di seluruh alam. Justeru itu, sejarah akan menjadi cermin perjuangan [10].

Buku *Patriotisme Agenda Pembinaan Bangsa* membuat penghujahan tuntas mengenai nasionalisme yang menjadi tenaga penggerak berpengaruh dalam menangani perjuangan sesuatu bangsa. Nasionalisme merupakan tenaga dalaman yang kuat dalam sesebuah negara bagi memajukan perjuangan bangsa. Hal ini terbukti benar di negara-negara Barat apabila kebangkitan nasionalisme membawa perubahan dan perjuangan besar dalam aspek politik, dan sosioekonomi [11]. Manakala intipati dalam buku *Patriotism, Philosophical and Political Perspectives* membahaskan kepentingan elemen patriotik yang di lihat merentasi skop dan bidang [12].

Kompilasi artikel dalam buku *Globalisasi, Patriotisme dan Isu-isu Kemasyarakatan* turut membincangkan pelbagai isu signifikan meliputi patriotisme dan isu sosioekonomi dalam mendepani cabaran globalisasi. Tumpuan utama ialah mengenai sejarah patriotisme, patriotisme dan budaya serta bahasa sebagai medium pengukuhan patriotisme [13]. Bahasa bukan sahaja berfungsi setakat alat komunikasi tetapi sebagai elemen pembentuk jati diri. Bahasa juga dapat membentuk masyarakat yang bersemangat *esprit de corps* dan integrasi nasional, mencerminkan kehalusan serta ketinggian budi pekerti. Sebuah buku bertajuk *Undang-undang, Bendera, Bahasa Dan Lambang Negara Serta Lagu Kebangsaan* menyatakan bahawa kesemua lambang negara menjadi identiti, pemersatu, kedaulatan dan kehormatan negara. Kesemua lambang negara tersebut dimaktubkan dalam Undang-undang Dasar Negara Republik Indonesia Tahun 1945. Lambang negara merupakan terjemahan manifestasi kebudayaan yang berakar umbi terhadap sejarah perjuangan bangsa, kesatuan dan keragaman budaya [14].

Penulisan mengenai IR 4.0 juga banyak dibincangkan oleh para sarjana dan merupakan salah satu elemen terpenting yang merencanakan kemajuan serta mencorakkan landskap dunia moden. Menelusuri IR 4.0, ramai pakar melihat tugas hakiki manusia akan digantikan oleh tenaga robotic. Hal yang demikian akan mengakibatkan jutaan manusia kehilangan pekerjaan khususnya dalam sektor pengilangan [15]. Buku bertajuk *The Industrial Revolution- Steam and Steel* membincangkan mengenai sejarah Revolusi Perindustrian. Antara intipati penting ialah mengenai perubahan sosial yang

akan berlaku dan kebingungan dalam aspek perubahan struktur hierarki masyarakat yang mampu membawa kepada kelas tersendiri. Manakala perbincangan dalam buku bertajuk *The Fourth Industrial Revolution* berkisar mengenai sejarah Revolusi Perindustrian Pertama sehingga ke Revolusi Perindustrian Keempat. Turut dibincangkan ialah mengenai impak Revolusi Perindustrian Keempat terhadap identiti, moral dan juga etika [16]. Manakala *Artificial Intelligence (AI)* yang merentas bidang kehidupan seharian dibincangkan dalam buku *The 4th Industrial Revolution*. Elemen utama yang diberikan tumpuan ialah sejauhmanakah teknologi dapat menginsankan manusia dalam kehidupan seharian [17].

Dalam mendepani cabaran Revolusi Perindustrian Keempat, sistem pendidikan di peringkat pengajian tinggi juga perlu seiring dengan keperluan dan pasaran dunia. Hal yang demikian dibincangkan dalam buku bertajuk *Higher Education In The Era Of The Fourth Industrial Revolution*. Buku kompilasi ini mengandungi kajian kes dalam sistem pendidikan tinggi di negara China, Singapura, Costa Rica dan Afrika Selatan dalam mendepani Revolusi Perindustrian Keempat [18]. Antara elemen utama dalam pembelajaran dan pengajaran di peringkat pengajian tinggi di negara luar ialah konsep pembelajaran sepanjang hayat. Manakala sistem pendidikan tinggi di negara China menekankan elemen pembentukan tingkah laku yang baik. Manakala jenis pemimpin dan kepimpinan yang diperlukan dalam mendasari cabaran Revolusi Perindustrian Keempat dibincangkan dalam buku *Future-Ready Leadership, Strategies For The Fourth Industrial Revolution* [19]. Penelitian mengenai nilai-nilai positif dalam kepimpinan sudahpun dikenal pasti di Barat. Namun dalam konteks di Malaysia kita perlu menyelesaikan masalah dalam etnik minoriti mengenai keperluan menyatakan sumpah dan taat setia terhadap negara. Beberapa sorotan literatur yang dikenal pasti memberikan pandangan dan input berguna dalam mendasari penulisan ini.

LAMBANG NEGARA MALAYSIA

Jata Negara Malaysia

Nilai patriotisme terhadap negara perlu diterjemahkan dengan menghormati Jata Negara. Jata Negara adalah lambang negara yang penting dan mempunyai maksud, ciri, serta nilai sesebuah negara. Jata negara merupakan identiti negara yang diperkenankan oleh Raja-raja Melayu dan merupakan terjemahan serta gabungan ciri-ciri unik. Oleh yang demikian, Jata Negara menjadi kemegahan seluruh rakyat Malaysia. Jata Negara Malaysia adalah lambang rasmi kerajaan Malaysia yang diperkenankan dan diwartakan oleh Raja-Raja Melayu pada 30 Mei 1952. Reka bentuk Jata Negara dihasilkan oleh Jabatan Ukur dengan menggunakan enam warna. Jata Negara mempunyai pengertiannya yang tersendiri dan perlu difahami oleh seluruh warganegara. Bintang pecah 14 melambangkan 13 buah negeri dan sebuah Wilayah Persekutuan dalam Malaysia [20].

Bintang dan bulan sabit mewakili Islam sebagai Agama Persekutuan. Lima bilah keris pula merupakan sebagai lambang Negeri-negeri Melayu Tidak Bersekutu; Perlis, Kedah, Kelantan, Terengganu dan Johor. Manakala bahagian sebelah kiri perisai yang berimej pokok pinang mewakili negeri Pulau Pinang. Bahagian sebelah kanan yang mempunyai imej pokok Melaka mewakili negeri Melaka. Kedua-dua buah negeri tersebut merupakan sebahagian daripada Negeri-negeri Selat suatu ketika dahulu. Terdapat empat jalur yang sama besarnya di bahagian tengah yang berwarna merah, hitam, putih dan kuning. Warna hitam dan putih mewakili warna negeri Pahang. Merah dan kuning mewakili warna negeri Selangor. Hitam, putih dan kuning mewakili warna negeri Perak. Manakala warna merah, hitam dan kuning mewakili Negeri Sembilan. Empat buah negeri ini adalah merupakan Negeri-negeri Melayu Bersekutu yang asal.

Dua ekor harimau pula merupakan simbol keberanian, kegagahan dan kekuatan. Dua jata di bahagian bawah perisai menandakan negeri Sabah di sebelah kiri dan Sarawak di sebelah kanan. Manakala imej bunga raya sebagai Bunga Kebangsaan terletak di bucu perisai. Cogan kata "Bersekutu Bertambah Mutu" ditulis dengan tulisan Rumi di sebelah kiri dan tulisan Jawi di sebelah kanan. Cogan kata tersebut adalah seruan kepada seluruh warganegara untuk bermuafakat. Pembentukan Malaysia yang gemilang adalah disebabkan wujudnya kerjasama dan permuafakatan bersama pemimpin dengan rakyat. Warna kuning pada awan-awan adalah warna Diraja bagi Duli-Duli Yang Maha Mulia Raja-Raja Malaysia 2017 [21]. Sebagai warganegara yang patriotik dan bertanggungjawab, kita perlu memahami serta menghayati makna lambang pada Jata Negara yang juga adalah lambang permuafakatan dalam konteks masyarakat majmuk di Malaysia.

Lagu Negaraku

Lambang kedua yang berfungsi sebagai pemersatu ialah Lagu Negaraku. Lagu Negaraku berperanan penting dalam menyeru rakyat pelbagai bangsa, agama dan sosiobudaya hidup bersatu padu serta mengejar pelbagai kemajuan. Di samping itu, lagu ini juga memohon rahmat dan kebahagiaan dari Tuhan untuk kesejahteraan raja, rakyat dan negara tercinta iaitu Malaysia. Lagu kebangsaan merupakan identiti dan kebanggaan sesebuah negara berdaulat. Oleh yang demikian, setiap warganegara Malaysia yang menciintai negara perlu memahami lirik dan maksud Lagu Kebangsaan. Lagu Negaraku asalnya berentak *moderato* sama seperti kebanyakan negara-negara beraja lain di dunia. Pada 30 Ogos 1993, sesuai dengan perkembangan sosioekonomi negara, kerajaan mengubahnya kepada rentak *march* yang lebih cepat dan penuh bersemangat. Rakyat Malaysia yang cinta akan negara dan raja perlu mengetahui lebih mendalam lagi mengenai maksud tersurat dan tersirat lagu Negaraku. Hal yang demikian akan menjadikan mereka lebih bersemangat patriotik dan cinta akan negara.

Idea untuk mencipta lagu kebangsaan lahir di kediaman Tunku Abdul Rahman sempena sambutan kemerdekaan Persekutuan Tanah Melayu. Pada tahun 1956 semua negeri di Tanah Melayu mempunyai lagu kebesarannya sendiri. Walau bagaimanapun, tiada sebuah lagu kebangsaan yang merangkumi bagi seluruh negara. Tunku Abdul Rahman yang menjadi Ketua Menteri merangkap Menteri Dalam Negeri pada ketika itu membuat ketetapan agar satu lagu kebangsaan dicipta sebelum menyambut kemerdekaan negara. Beliau mencadangkan agar diadakan satu pertandingan mencipta lagu

kebangsaan. Hasilnya sebanyak 514 buah lagu diterima dari seluruh dunia. Jawatankuasa pemilihan dibentuk dan terdiri daripada Tunku Abdul Rahman Putra AlHaj, Tuan Haji Mustafa Albakri, Dato' Abdul Razak Hussein, Encik Ya'akob Latiff, Pengarah Penerangan, D.S.P. Croft, Kapten Lenthal dan Encik A. T. Read.

Jawatankuasa yang dibentuk meneliti setiap lagu yang diterima. Namun demikian tiada sebuah lagu yang dikemukakan dianggap sesuai untuk dijadikan sebagai lagu kebangsaan. Jawatankuasa ini kemudian menjemput beberapa penggubah lagu yang ternama untuk mencipta satu lagu kebangsaan. Antara beberapa penggubah lagu antarabangsa yang dijemput khas untuk menggubah lagu kebangsaan ialah Benjamin Britten, Sir William Walton, Gian Carlo Menotti dan Zubir Said. Jawatankuasa tersebut menggubah dan mencipta beberapa lagu kebangsaan untuk diteliti oleh panel hakim yang dibentuk khas. Namun panel hakim masih berpendapat bahawa tiada sebuah lagu yang boleh dianggap sesuai untuk dijadikan lagu kebangsaan. Jawatankuasa ini membuat keputusan untuk mendengar kesemua lagu negeri yang sedia ada bagi mengenalpasti kesesuaian untuk dijadikan lagu kebangsaan negara. Setelah mendengar kesemua lagu negeri, Lagu Kebesaran Negeri Perak adalah sangat sesuai untuk dijadikan sebagai lagu kebangsaan negara. Akhirnya lagu Terang Bulan yang menjadi Lagu Kebesaran Negeri Perak dipilih dan dijadikan Lagu Kebangsaan Malaysia dengan nama Negaraku. Senikata lagu kebangsaan ini ditulis bersama oleh panel hakim yang dipilih dan Tunku Abdul Rahman. Lagu kebangsaan berjaya menyatukan rakyat Malaysia yang berbilang kaum. Lagu Negaraku menyerlahkan semangat patriotik, bersyukur, berusaha mencapai kemajuan dan taat setia kepada Raja serta negara. Kesetiaan dan perpaduan boleh dipupuk dengan menghayati lagu kebangsaan walau berada di mana jua.

Bendera Kebangsaan

Bendera adalah lambang kedaulatan dan identiti sesebuah negara serta berkait rapat dengan semangat patriotik dalam mempertahankan maruah, bangsa, agama serta ibu pertiwi. Bendera Kebangsaan Malaysia dinamakan sebagai Jalur Gemilang. Nama tersebut diisytiharkan oleh Tun Dr. Mahathir bin Mohamad, Perdana Menteri Malaysia keempat pada tahun 1997, sempena sambutan Hari Kemerdekaan Malaysia ke-40. Penggunaan bendera dan penghormatan ke atasnya adalah sebagai terjemahan symbol nasionalisme. Semua negara di dunia mempunyai bendera bagi menunjukkan imej atau lambang kewujudan sesebuah negara. Penciptaan bendera negara bermula pada tahun 1948 apabila sebuah Jawatankuasa Khas diwujudkan bagi mengendalikan pertandingan tersebut. Reka bentuk bendera negara dihasilkan oleh seorang arkitek Jabatan Kerja Raya Negeri Johor iaitu Encik Mohamed Bin Hamzah dan mendapat perkenan majoriti Mesyuarat Majlis Raja-Raja pada 22 dan 23 Februari 1950 [22].

Pada 26 Mei 1950, buat julung kalinya bendera Persekutuan Tanah Melayu dikibarkan di hadapan Istana Sultan Selangor di Kuala Lumpur. Bendera Persekutuan Tanah Melayu dinaikkan oleh Sir Henry Gurney iaitu Pesuruhjaya Tinggi British bagi Persekutuan Tanah Melayu. Bendera Malaysia pula berkibar pada 16 September 1963 dan mempunyai penambahan 14 jalur dengan penyertaan Sabah, Sarawak serta Singapura ke dalam Malaysia. Jalur Gemilang mempunyai 14 jalur merah dan putih yang sama lebar. Ia bermula dengan jalur merah di bahagian atas dan berakhir dengan jalur putih di bahagian bawah. Nama tersebut diguna pakai kerana menggambarkan satu haluan yang lurus, hala tuju dan arah yang sama diikuti oleh rakyat negara ini dalam menuju kegemilangan bangsa dan negara. Jalur Gemilang ini mewakili keanggotaan 13 buah negeri. Manakala satu jalur mewakili Kerajaan Persekutuan. Gemilang pula bermaksud, bercahaya terang benderang dan cemerlang. Ia juga melambangkan kecemerlangan negara dan rakyat Malaysia dalam mengharungi suasana kehidupan dengan penuh gigih, taat serta bersatu padu dan boleh menaikkan imej di dalam serta di luar negara.

Bahagian yang berwarna biru tua di sebelah kiri melambangkan perpaduan rakyat Malaysia yang berbilang kaum, bersatu padu dan berusaha dalam membangunkan ekonomi berasaskan sains serta teknologi moden [23]. Manakala warna kuning melambangkan anak bulan dan bintang pecah 14 bermaksud kedaulatan Raja Berpelembagaan. Warna putih melambangkan keluhuran dan keikhlasan. Manakala warna merah pula melambangkan keberanian, kesanggupan, kegagahan dan kegigihan rakyat menghadapi cabaran. Lambang bulan sabit melambangkan Islam sebagai agama Persekutuan Malaysia [24]. Sebagai lambang kebesaran dan kedaulatan negara, bendera kebangsaan mestilah dihormati. Etika menaik dan menurunkan bendera merupakan satu cara kita menghormati bendera kebangsaan. Mana-mana individu yang menghina atau melakukan provokasi melampau terhadap bendera Jalur Gemilang, mencemar nama baik atau menghasut juga boleh dikenakan tindakan berdasarkan undang-undang [25].

Bahasa Kebangsaan

Kesultanan Melayu Melaka (KMM) merupakan asas sistem kerajaan moden pada hari. KMM mencipta kegemilangan dan kecemerlangan sehingga digambarkan oleh Tome Pires sebagai "Whoever is lord of Malacca has his hand on the throat of Venice" [26]. Pelabuhan entrepot Melaka menyebabkan kehadiran pelbagai bangsa dan menyebabkan kemunculan sebanyak 84 jenis bahasa di pelabuhan Melaka [27]. Namun keunikannya ialah apabila penduduk Melaka yang terdiri daripada pelbagai bangsa dan warna kulit hidup bersatu padu dan harmoni dengan penggunaan bahasa Melayu sebagai *Lingua Franca*. Pada peringkat awal penjajahan British, bahasa Melayu berfungsi sebagai bahasa perantaraan, pentadbiran, kesusasteraan dan ilmu. Pegawai-pegawai British yang bertugas di Negeri-negeri Melayu dikehendaki mempelajari dan lulus dalam peperiksaan bahasa Melayu. Hal yang demikian juga merupakan sebahagian daripada usaha penjajah mendekati orang Melayu. Sebelum Perang Dunia Kedua, bahasa Melayu digunakan secara meluas di Negeri-negeri Melayu Tidak Bersekutu iaitu Kedah, Perlis, Kelantan, Terengganu dan Johor. Bahasa Melayu ketika itu digunakan dengan meluas untuk tujuan rasmi seperti mesyuarat, surat-menyurat, penulisan minit, dalam prosiding perundangan dan kehakiman [28].

Para wartawan, sasterawan, budayawan, guru-guru dan nasionalis berjuang untuk memartabatkan bahasa Melayu sebagai bahasa ilmu. Pelbagai usaha dilakukan untuk mendaulat dan mengembangkan bahasa Melayu. Kedudukan dan

kepentingan bahasa Melayu menyebabkan ianya diterima sebagai bahasa rasmi bagi Persekutuan Malaysia yang merdeka pada tahun 1957. Malahan permuafakatan pelbagai kaum itu dirakamkan dalam bentuk dokumen tertinggi dan luhur iaitu Perlembagaan Negara sepertimana yang termaktub dalam Perkara 152, para 1 sebagai bahasa bagi Persekutuan Tanah Melayu atau Malaysia yang merdeka [29].

Bahasa Melayu menjadi bahasa perantaraan di sekolah-sekolah dan bahasa rasmi di semua agensi kerajaan termasuk di mahkamah. Bahasa Melayu diiktiraf oleh semua kaum sebagai bahasa utama dan digunakan bersama untuk mencapai matlamat perpaduan kaum [30]. Semua rakyat Malaysia seharusnya terus memartabatkan dan memelihara bahasa Melayu yang diguna pakai sejak dahulu lagi. Dalam Mesyuarat Durbar pada 1903, Raja-Raja Melayu membangkitkan soal pengiktirafan bahasa Melayu sebagai bahasa rasmi. Ketika menurunkan tandatangan persetujuan pembentukan Perlembagaan Persekutuan Tanah Melayu pada 5 Ogos 1957, Raja-Raja Melayu menetapkan "Tujuh Wasiat". Salah satu wasiatnya ialah yang menyentuh berkaitan bahasa iaitu 'Kami tetapkan bahasa kebangsaan ialah Bahasa Melayu' [31]. Memartabatkan bahasa Melayu wajar menjadi agenda penting oleh pembuat dan pelaksana dasar selari dengan keperluan Perkara 152 dalam Perlembagaan Persekutuan dan Akta Bahasa Kebangsaan (Akta 32) 1963/67 [32]. Penggunaan satu Bahasa kebangsaan dapat memupuk semangat patriotisme dan jati diri bangsa. Justeru itu, kita seharusnya yakin dan bangga menggunakan bahasa kebangsaan dalam pertuturan serta penulisan.

Bunga Kebangsaan

Negara kita mempunyai keunikan flora dan salah satunya sesuai dijadikan sebagai lambang serta identiti negara kita. Proses pemilihan dan penentuan bunga kebangsaan adalah satu perkara yang sukar. Hal yang demikian kerana pemilihan bunga perlu berdasarkan cita rasa seluruh rakyat negara ini. Justeru itu, satu kempen dan kajian berbentuk soal selidik secara rawak diadakan oleh Kementerian Pertanian pada tahun 1957. Kempen tersebut bermatlamat untuk mendapatkan cadangan mengenai jenis bunga yang boleh dijadikan sebagai bunga kebangsaan. Dua jenis bunga disenaraikan untuk dibuat pilihan iaitu bunga raya dan bunga cempaka. Namun usaha tersebut gagal mencapai matlamat yang diharapkan. Kajian secara menyeluruh dijalankan oleh Kementerian Pertanian bersama Unit Bergerak, Jabatan Penerangan. Berdasarkan kepada hasil kajian yang diperolehi, Kabinet yang diketuai oleh Tunku Abdul Rahman Putra Al-Haj, Perdana Menteri Persekutuan Tanah Melayu pada ketika itu, memilih bunga raya sebagai Bunga Kebangsaan. Keputusan pemilihan tersebut diumumkan ketika beliau merasmikan pameran Malayan Agro-Horticultural Association (MAHA) di Kelab Turf, Selangor pada 28 Julai 1960.

Bunga raya adalah nama tempatan yang diberikan kepada tumbuhan *Hibiscus*. Bunga raya yang terdapat di negara ini adalah dari jenis *rosa-senensis* yang berasal dari negara China. Ia di bawa ke Tanah Melayu se awal abad ke-12. Pokok bunga raya ini terdiri dari rumpun *Malvaceae* yang mempunyai pelbagai bentuk, saiz dan warna [33]. Bunga raya lima kelopak berwarna merah garang dipilih sebagai bunga kebangsaan. Kelopak bunga raya melambangkan perpaduan rakyat Malaysia yang berbilang kaum selaras dengan prinsip Rukun Negara. Rukun Negara menjadi ideologi yang dipegang oleh seluruh rakyat Malaysia. Ideologi ini menanamkan nilai-nilai murni bagi mewujudkan perpaduan. Kelopak bunganya yang besar amat menarik dan mudah untuk dikenali. Warna merah pada kelopak bunga raya melambangkan keberanian menempuh cabaran. Selain itu warna merah juga melambangkan keteguhan pentadbiran, ekonomi dan perpaduan negara kita. Sebagai warganegara yang bertanggungjawab, kita mesti menghormati bunga kebangsaan negara. Justeru itu, amat bersesuaian bunga raya dijadikan sebagai bunga kebangsaan. Setelah dinobatkan sebagai bunga kebangsaan, bunga raya terus menjadi inspirasi dalam membentuk identiti dan lambang kemegahan negara. Nama dan rupa bentuk bunga raya dijadikan simbol dan perlambangan negara sebagaimana yang boleh dilihat pada Jata Negara [34]. Bunga raya dijadikan sebagai simbol kemegahan rakyat Malaysia dan turut dijadikan sebagai logo, hiasan serta dijadikan nama pada bangunan.

CABARAN, REVOLUSI INDUSTRI 4.0 DAN PEMERKASAAN LAMBANG KENEGARAAN MALAYSIA

Lambang Kenegaraan Malaysia seharusnya berfungsi sebagai pemangkin ke arah pemeraksanaan dan kecemerlangan mendepani cabaran IR 4.0. Hal yang demikian kerana kesemua lambang kenegaraan dipandang tinggi dan dilindungi oleh perlembagaan. Dalam konteks hari ini, Jata Negara merupakan lambang kemegahan negara dan diletakkan pada bangunan rasmi serta pejabat-pejabat kerajaan. Jata Negara juga digunakan dalam pelbagai urusan rasmi dan dokumen penting kerajaan. Hal yang demikian membuktikan bahawa elemen pembangunan tidak mengenyepikan semangat patriotisme terhadap negara. Namun begitu, terdapat juga cabaran dalam memperkasakan lambang kenegaraan. Antaranya seperti beberapa insiden dalam kalangan rakyat Malaysia secara tersurat atau tersirat yang menghina lambang negara. Rasa tidak puas hati terhadap pentadbiran negara diterjemahkan dalam bentuk kritikan secara kurang berhemah tanpa mengambil kira akibat daripada perbuatan mereka ini. Antaranya ialah seperti kejadian penghinaan terhadap lagu Negaraku yang pernah dilakukan oleh rakyat Malaysia. Hal yang demikian secara nyata adalah pelanggaran terhadap Seksyen 8(2) Akta Lagu Kebangsaan 1968 [35]. Tidak kurang juga secara terang-terangan mencabar institusi Parlimen dan menghina Yang DiPertuan Agong (YDPA).

Sikap dan nilai hidup individualistik tanpa menghiraukan kepentingan negara serta masyarakat turut menjadi cabaran utama. Globalisasi dan liberalisme turut melahirkan masyarakat bebas dan mudah terpengaruh dengan budaya asing negatif. Ketidakmampuan untuk menyaring maklumat akan menyebabkan berlakunya ketirisan patriotisme dan nasionalisme. Prasangka yang wujud akan membawa kepada berlakunya sentimen perkauman. Hal yang demikian akan bertambah serius sekiranya berlaku pemisahan demografi sosioekonomi dan budaya. Dalam masyarakat berbilang kaum, agama dan keturunan boleh mempengaruhi jiwa dan idealisme seseorang. Hal yang demikian berlaku kerana mereka akan menjaga kelangsungan survival diri dan kelompok sahaja tanpa mengutamakan kepentingan bangsa serta negara.

Dalam menghadapi cabaran IR 4.0, setiap rakyat harus berpegang teguh kepada ajaran agama dan taat kepada Tuhan. Maksud seni kata Lagu Negaraku ialah memohon rahmat dan perlindungan daripada Tuhan untuk Raja supaya selamat memerintah negara. Di samping itu menyeru rakyat dari pelbagai kaum dan agama supaya bersatu padu serta berkorban untuk negara. Di samping itu dalam mengejar kemajuan material, kita seharusnya berdoa kepada Tuhan untuk keselamatan negara. Setiap negara mempunyai bendera kebangsaan untuk menunjukkan kedaulatan negara mereka. Dalam konteks hubungan serantau dan antarabangsa kita sewajarnya menghormati bendera kebangsaan negara lain. Hal yang demikian kerana bendera setiap negara menggambarkan imej dan maruah. Bunga Raya yang menjadi elemen perpaduan menggambarkan kerukunan hidup rakyat Malaysia dalam memacu cabaran IR 4.0.

Dalam konteks hari ini Bahasa Malaysia diterima sebagai medium penting yang menyatupadukan pelbagai bangsa di Malaysia. Justeru itu, lambang Kenegaraan Malaysia sememangnya memainkan peranan penting dalam membangkitkan kesedaran patriotik dalam kalangan warganegara Malaysia. Peranan dan penghayatan nilai-nilai patriotisme dalam kalangan etnik harus dituntut kerana mereka merupakan waris peneraju kepimpinan negara di masa hadapan. Cerminan kejayaan masa hadapan sesebuah negara bergantung kepada keupayaan dan kemandapan sistem nilai generasi muda masa kini. Kecintaan terhadap negara bukan saja setakat ungkapan yang terukir di bibir sahaja atau dengan menghormati simbol-simbol negara seperti pemimpin, lagu dan bendera malahan lebih daripada itu yang wajar dimanifestasikan dalam pelbagai artikulasi lestari dan harus bermula dari saat ini. Kemerdekaan negara dicapai dengan darah dan air mata. Kita pernah mempunyai sejarah yang gemilang dan proses pembinaannya mengambil jangkamasa yang lama. Oleh yang demikian, adalah amat perlu untuk kita mengambil peduli terhadap lambang-lambang Kenegaraan Malaysia.

Dunia pada hari ini berada di ambang Revolusi Industri Keempat, sekaligus merangka satu rancangan besar atau pun *Grand Design* pada peringkat global untuk memacu arus deras pembangunan. Dalam menelusuri cabaran IR 4.0, tugas manusia akan digantikan oleh tenaga robotik. Hal yang demikian akan mengakibatkan jutaan manusia kehilangan pekerjaan khususnya dalam sektor pengilangan. Turut menjadi kebimbangan ialah dalam aspek perubahan struktur hierarki masyarakat yang mampu membawa kepada kelas tersendiri [36]. Kemajuan dan perubahan yang dibawa dalam konteks di Malaysia dibimbangi akan menenggalamkan nilai kemanusiaan. Kita perlu menilai kembali sejauhmanakah teknologi dapat menginsankan manusia dan membentuk elemen patriotisme. Ini kerana IR 4.0 lebih memfokuskan kepada *Artificial Intelligence* (AI) yang merentas bidang kehidupan seharian. Lambang dan nilai bersama yang dimiliki dalam negara perlu dipertahankan bagi menggembelng nasionalisme serta patriotisme dan bukannya sekadar mengejar kemajuan material semata-mata. Malaysia mempunyai kepelbagaian kaum, budaya, bahasa dan kepercayaan agama seperti yang termaktub dalam Perlembagaan Persekutuan serta Rukun Negara. Kepelbagaian ini perlu diterima sebagai pemersatu, kekuatan dan menjadi elemen penting dalam pembangunan negara [37].

Elemen jati diri perlu dikukuhkan dalam menghadapi cabaran IR 4.0. Masyarakat Malaysia perlu akur bahawa mereka berkongsi hidup di tanah air yang sama. Justeru itu perlu diketepikan perbezaan dan mencari titik persamaan. Patriotisme seharusnya menjadi tunjang dan pasak utama yang harus diterapkan dalam hati serta jiwa generasi muda. Nilai-nilai kesetiaan, keberanian, pengorbanan, kegembiraan, cinta akan bangsa dan negara perlu dipertahankan di peringkat keluarga untuk melahirkan warganegara yang patriotik, bertanggungjawab kepada bangsa serta negara [38].

Semangat patriotisme yang disemai sejak awal berupaya membentuk sebuah negara di mana setiap warganegaranya akan berkongsi aspirasi bersama. Setiap warganegara tidak akan melihat diri berdasarkan etnik, agama, demografi dan latar belakang sosial yang berbeza. Patriotisme Malaysia adalah elemen penting dalam membina idea yang dikenali sebagai Negara Bangsa Malaysia. Pendidikan patriotisme awal juga merupakan medium utama kepada pembangunan tamadun dan bangsa. Di peringkat sekolah pula, pendidik seharusnya mempunyai semangat, motivasi dan kreativiti untuk menarik para pelajar menghargai aspek tersebut samada secara bersemuka ataupun dalam talian. Kurikulum dan latihan terkini sahaja tidak memadai. Ini kerana penyampaian pendidikan patriotisme yang statik atau tegar akan meningkatkan kebosanan pelajar. Penggunaan satu bahasa resmi sebagai medium komunikasi akan memperkuatkan rasa kesepunyaan dan identiti negara. Justeru itu, aspirasi dan misi kebangsaan dalam membentuk negara Malaysia yang bersatu serta perkongsian identiti bersama akan tercapai sekiranya memaparkan semangat dan keinginan untuk mendaulatkan bahasa kebangsaan.

Reformasi dalam sistem pendidikan perlu dilakukan dalam agenda pembinaan tamadun dan kewujudan serta kekuatan sebuah negara. Sejarah membuktikan bahawa tamadun dan peradaban manusia mampu dibina serta dibangunkan melalui sistem pendidikan yang tersusun. Oleh itu, pemimpin sesebuah negara perlu mengemukakan agenda mengenai pendidikan dan dasar yang berkaitan sebagai agenda utama memacu pembangunan modal insan [39]. Namun, sistem pendidikan juga perlu berubah seiring dengan perkembangan semasa dan menyumbang secara positif kepada nilai-nilai agama, budaya serta nilai kebenaran sejagat. Sebarang perancangan berkaitan pendidikan harus mengambil kira keperluan di pelbagai peringkat. Sistem pendidikan dalam negara seharusnya mampu membina generasi yang memartabatkan nilai kehidupan bersama. Hal yang demikian terbukti benar dalam Dasar Pendidikan Kebangsaan yang paling berjaya dalam proses pembinaan negara di Malaysia. Tanpa polisi, wawasan bahasa kebangsaan tidak akan menjadi kenyataan. Justeru itu, pendidikan merupakan alat yang sangat penting untuk memupuk integrasi [40].

Agenda patriotisme merupakan elemen penting dalam ketahanan nasional bagi menghalang sebarang bentuk ancaman sama ada dari dalam atau luar negara. Patriotisme adalah tunjang kepada perpaduan nasional dan pembinaan bangsa bermaruah. Semangat patriotisme ini mampu disuburkan melalui pendidikan Sejarah, Sivik, Pengajian Malaysia dan Kenegaraan Malaysia. Sistem pendidikan di peringkat pengajian tinggi juga perlu berubah dalam memupuk rasa cinta terhadap negara. Ini kerana pendidikan di pusat pengajian tinggi perlu sealiran dengan keperluan dan pasaran dunia. Antara fokus utama dalam pengajaran, pembelajaran dan pemudahcaraan di peringkat pengajian tinggi ialah konsep pembelajaran sepanjang hayat. Hal yang demikian sudahpun diberikan tumpuan dalam sistem pendidikan tinggi di negara

China yang menekankan elemen tingkah laku baik. Bagi membina jati diri yang mantap dalam kalangan warganegara Malaysia persediaan bagi membina jenis pemimpin dan kepimpinan perlu diberikan tumpuan. Pemimpin dan kepimpinan yang bijak dalam bekerjasama juga amat diperlukan dalam organisasi. Justeru itu, dalam konteks pemimpin dan kepimpinan di Malaysia kita perlu menyelesaikan masalah dalam setiap etnik mengenai keperluan menyatakan sumpah dan taat setia terhadap negara.

Dalam usaha memupuk perkongsian nilai, jati diri dan rasa cinta terhadap lambang kenegaraan, sejarah merupakan komponen yang penting dalam sesebuah negara. Hal yang demikian kerana lambang Kenegaraan Malaysia sudahpun dimasukkan sebagai unit pembelajaran dalam mata pelajaran sejarah sejak peringkat sekolah rendah lagi. Justeru itu, pendidik seharusnya mempunyai pengetahuan dan kepakaran dalam menyampaikan isi mata pelajaran tersebut secara efektif [41]. Perkongsian dan promosi nilai melalui budaya popular juga merupakan suatu elemen yang boleh digunakan bagi mendidik masyarakat. Platform tersebut perlu dijadikan sebagai medium untuk menyemai perasaan cinta kepada lambang Kenegaraan Malaysia. Kebudayaan umum seperti bahasa, makanan, tarian dan budaya yang disukai oleh masyarakat Malaysia boleh diangkat ke peringkat kebangsaan jika mempunyai ciri budaya tinggi serta estetika [42]. Perasaan perkongsian ini akan menyumbang kepada pembangunan negara.

Aktiviti kesukarelawan belia juga boleh diperkasakan dalam mendidik dan memperkasakan jati diri generasi muda. Agenda seperti seminar, kursus, bengkel patriotik belia boleh dilaksanakan secara bersemuka ataupun dalam talian. Media massa secara holistik perlu digerakkan bagi membangkitkan dan memekarkan semangat patriotisme dan nasionalisme. Ini boleh dilakukan dengan menerbitkan komik, cerpen dan filem patriotik yang mengangkat serta menyanjung lambang Kenegaraan Malaysia [43].

Aspirasi dan pemeraksanaan lambang Kenegaraan Malaysia juga adalah sejajar dengan kandungan dalam Wawasan 2020, dan Wawasan Kemakmuran Bersama 2030 [44]. Keupayaan Malaysia menjadi sebuah negara maju mengikut acuannya yang tersendiri memang tidak diragui. Bangsa Malaysia yang diaspirasikan dalam Wawasan 2020 dapat dilihat sebagai usaha untuk menyatukan kumpulan etnik yang berbeza dan pelbagai persepsi untuk menjadi sebuah negara Malaysia yang bersatu. Malaysia harus keluar dari konflik pengurusan kepelbagaian etnik dalam membina "negara Malaysia bersatu". Wawasan 2020, integrasi nasional dan perpaduan harus diletakkan di matriks Bangsa Malaysia dan perbincangan yang dipisahkan ketiga-tiga isu ini hanya akan menghasilkan kemanfaatan penyelesaian sementara dan cetek [45].

KESIMPULAN

Keperihatinan dan penghayatan terhadap lambang Kenegaraan seharusnya dijadikan pasak utama dalam kehidupan warganegara Malaysia. Agenda patriotisme perlu disemarakkan dalam kalangan rakyat Malaysia dan bukan hanya bermusim. Sebagai sebuah negara yang mempunyai kepelbagaian bangsa dan budaya, tanggungjawab mempertahankan negara perlu dipikul oleh semua rakyat. Kemerdekaan minda perlu dilaksanakan bagi membina warganegara yang cintakan negara. Hal yang demikian juga merupakan sebahagian daripada usaha untuk memartabatkan kecemerlangan dan kegemilangan Bangsa Malaysia mengikut acuan serta citra tersendiri. Sebagai warganegara yang cintakan negara, kita perlu menerima perubahan kontemporari dengan minda terbuka selaras dengan Malaysia Baharu dan Norma Baharu. Fasa peralihan pandemik ke endemik seharusnya dilihat sebagai peluang dalam cabaran. Seluruh warganegara perlu menyatakan kesetiaan terhadap lambang Kenegaraan Malaysia tanpa berbelah bahagi. Proses penjajahan yang berlaku seharusnya membenihkan rasa taat dan cinta kepada negara tanpa wujudnya sebarang keraguan. Justeru itu, belum terlewat untuk kita bangun daripada lamunan untuk menyatakan ketaatan dan keprihatinan kita terhadap lambang Kenegaraan Malaysia. Ketidakpedulian terhadap lambang kenegaraan akan menjadikan generasi era IR 4.0 menjadi miskin jiwa dan cita-cita. Justeru itu, penerapan jiwa yang merdeka perlu diperluaskan dalam konteks masyarakat di Malaysia sebagai persediaan mendepani cabaran dan peluang IR 4.0.

PENGHARGAAN

Artikel ini merupakan sebahagian daripada penulisan dari Geran Penjanaan Universiti (Kod SO 14579) bertajuk "Kepedulian Dan Penghayatan Masyarakat Malaysia Terhadap Lambang Kenegaraan Mendepani Cabaran Revolusi Industri 4.0: Kajian di Negeri Kedah. Penulis mengucapkan terima kasih kepada Pusat Pengurusan Penyelidikan dan Inovasi, Universiti Utara Malaysia, Sintok, Kedah.

RUJUKAN

- [1] Totten, B. (1998). *Patriotism of Post War Japanese* (Part 2). <http://www.billtotten.com>.
- [2] Nik Anuar Nik Mahmud. (2002). Patriotisme Dalam Penulisan Sejarah. *Kongres Patriotisme Negara, di Institut Latihan Keselamatan Sosial KWSP, anjuran Biro Tatanegara dan Universiti Utara Malaysia, Bangi, 22-28 Oktober 2002*.
- [3] Saifuddin Abdullah. (2002). Patriotisme Alaf Baru. *Kongres Patriotisme Negara, di Institut Latihan Keselamatan Sosial KWSP, anjuran Biro Tatanegara dan Universiti Utara Malaysia, Bangi pada 22 - 28 Oktober 2002*.
- [4] Mohamed Mustafa Ishak. (2002). Patriotisme dan Bangsa Malaysia. *Kongres Patriotisme Negara, di Institut Latihan Keselamatan Sosial KWSP, Anjuran Biro Tatanegara dan Universiti Utara Malaysia, Bangi, 22-28 Oktober 2002*.
- [5] Awang Had Salleh. (1995). Patriotisme dan Globalisme Alam Konteks Pergerakan Bahasa dan Sastera Kebangsaan. *Persidangan Hari Sastera pada 26-28 May 1995, Melaka*.

- [6] Abdul Latif Abu Bakar: (1996). Konsep Patriotisme dan Nasionalisme. Abdul Latif Abu Bakar, dalam *Melaka dan Arus Gerakan Kebangsaan Malaysia*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.
- [7] Koen Setyawan. (2017). *Fakta Unik Lambang Negara di Dunia*. Jakarta: PT Gramedia.
- [8] Akila Sivakumar. (2018). *National and State Symbols*. Delhi: The Energy and Resource Institute.
- [9] Mahat Jamal. Semangat Patriotisme Melalui Lagu-lagu Patriotik: Kajian Persepsi Beberapa Orang Belia di Kota Kinabalu, Sabah. *Jurnal Komunikasi Borneo*, Vol 4, hlm. 56, 2015.
- [10] Ruhanie Haji Ahmad. (2005). *Patriotisme Malaysia: Penangkis Neoimperialisme*. Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn. Bhd.
- [11] Abd. Rahim Abd. Rashid. (2004). *Patriotisme Agenda Pembinaan Bangsa*. Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn. Bhd.
- [12] Primoratz & Aleksandar Pavkovic. (2016). *Patriotism, Philosophical and Political Perspective*. London: Ashgate Publishing.
- [13] Mohd Taib Osman. (2004). *Globalisasi, Patriotisme dan Isu-isu Kemasyarakatan*, Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.
- [14] *Undang-undang, Bendera, Bahasa dan Lambang Negara Serta Lagu Kebangsaan*, 2009.
- [15] Ustundag, Alp, Emre Cevikcan. (2018). *Industry 4.0: Managing The Digital Transformation*. Switzerland : Springer International Publisher.
- [16] Schwab, Klaus. (2016). *The Fourth Industrial Revolution*. New York: Crown Business.
- [17] Skilton, Mark & Housepian, Felix. (2018). *The 4th Industrial Revolution*. U.K.: Springer International Publishing.
- [18] Gleason. W. Nancy. (2018). *Higher Education In The Era Of The Fourth Industrial Revolution*. Singapore: The Palgrave Macmillan.
- [19] Groscurth. R. Chris. (2018). *Future-Ready Leadership, Strategies For The Fourth Industrial Revolution*. U.S.A.: Santa Barbara California.
- [20] <https://www.malaysia.gov.my/portal/content/137?language=my>, di akses pada 16 Mei 2020.
- [21] <http://www.istiadat.gov.my/index.php/profil/profil-korporat/carta-organisasi-bahagian-istiadat-persidangan-antarabangsa/11-info/47-sejarah-dan-perbezaan-jata-dahulu-dan-sekarang>, di akses pada 16 Mei 2020.
- [22] Muhammad Faris Zaidi. (4 September 2017). Jalur Gemilang Lambang Kemegahan Negara. <https://www.utusan.com.my/rencana/utama/jalur-gemilang-lambangkemegahan-negara-1.522540>. Dimuat naik 21 Julai 2019.
- [23] <https://www.malaysia.gov.my/portal/content/138?language=my>, capaian pada 16 Mei 2020.
- [24] <https://muftiwp.gov.my/en/artikel/bayan-linnas/3651-bayan-linnas-siri-ke-210-bendera-malaysia-hormatilah>, capaian pada 16 Mei 2020.
- [25] https://www.penerangan.gov.my/dmdocuments/bendera_kita_jalur_gemilang_2017/files/downloads/bendera_kita_jalur_gemilang_2017.pdf
- [26] Armando Cortesao. (2006). *The Suma Oriental of Tome Pires*, Nendeln/ Liechtenstein: Kraus Reprint Limited, 1967.
- [27] Zainal Abidin b. Abdul Wahid. (2008). Kerajaan Melaka dalam Hubungan Antarabangsa. Dalam *Polemik Sejarah Malaysia* (Jilid 1). Kuala Lumpur: Arkib Negara Malaysia.
- [28] Tun Mohd Salleh Abas, dikemaskini oleh Haji Salleh Buang. (2006). *Prinsip Perlembagaan & Pemerintahan di Malaysia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- [29] Mardiana Nordin & Hasnah Hussiin. (2014). *Pengajian Malaysia Edisi Kelima*. Selangor: Oxford Fajar Sdn. Bhd.
- [30] <https://pppnukm.wordpress.com/bahasa-kebangsaan/>.
- [31] Abdul Aziz Bari. (2006). *Majlis Raja-Raja: Kedudukan dan Peranan dalam Perlembagaan Malaysia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- [32] Muhammad Arif Mohd Hashim.(13 Julai 2017). Kuasai Bahasa Melayu Syarat Patriotisme. *Berita Harian Online*. <https://www.bharian.com.my/rencana/muka10/2017/07/301631/kuasai-bahasa-melayu-syarat-patriotisme>. Dimuat naik 4 September 2018.
- [33] <https://www.malaysia.gov.my/portal/content/139?language=my>, diakses pada 16 Mei 2020.
- [34] <https://www.malaysia.gov.my/portal/content/137?language=my>.
- [35] <http://www.astroawani.com/berita-malaysia/perspektif-sejauh-mana-rakyat-menghormati-lambang-lambang-negara-126194>.
- [36] Wolfe, James. (2016). *The Age of Revolution*. New York: Britannica Educational Publishing.
- [37] Abdul Rahman Embong. (2006). *Negara-bangsa Proses dan Perbahasan*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- [38] Alauddin Sidal, *Semerah Darah Seputih Tulang*. Kuala Lumpur: Institut Tadbiran Awam Negara (INTAN), 2014.
- [39] Mohd. Noor Yazid, *Pendidikan Pembinaan Bangsa Ke Mana Arah Tuju?*. Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn. Bhd, 2011.
- [40] Mohamed Mustafa Ishak, *Politik Bangsa Malaysia*. Kuala Lumpur: Legasi Press Sdn. Bhd., 2014.
- [41] https://file:///C:/Users/user/Documents/Buku%20Panduan_MP_Sejarah.pdf, diakses pada 16 Mei 2020.
- [42] Ahmat Adam, “Budaya Populer dan Sepunya Dalam Konteks Pembentukan Kebudayaan Kebangsaan” dlm. Agenda Pembinaan Negara-Bangsa Malaysia Dalam Era Kebangkitan Asia. Sabah: Institut Kajian Pembangunan (Sabah), 1997.

- [43] Nazri Muslim, Alias, Jamsari (2004) *Patriotisme: Konsep dan Pelaksanaannya di Malaysia, Seminar Antarabangsa Nilai dalam Komuniti Pasca Modernisme (SIVIC 2004), 4-6 September 2004, Hotel City Bayview Langkawi.*
- [44] <https://www.pmo.gov.my/ms/2019/10/wawasan-kemakmuran-bersama-2030/>, diakses pada 16 Mei 2020.
- [45] Abdul Halim Ali, “Wawasan 2020, Integrasi Nasional Dan Perpaduan Suku-Bangsa: Perlunya Pengasuhan Semula Politik” dlm. *Agenda Pembinaan Negara-Bangsa Malaysia Dalam Era Kebangkitan Asia*. Sabah: Institut Kajian Pembangunan (Sabah), 1997.